

Werken is nespelen

Martine Delfos

Voor kinderen is spelen van groot belang. Het genieten staat op de voorgrond en het leren via spel gaat vanzelfsprekend. Via het doen-alsof spel leren ze de regels van de maatschappij. De school kan het plezier van kinderen in leren behouden en hun potentieel beter benutten als ze bij deze aard aansluiten.

Met *Werken is nespelen* begint een serie van vier artikelen onder de noemer *School is ook opvoeden*, over de mogelijkheden van de school in de opvoeding van kinderen. Daarbij staat de noodzaak van aansluiting bij het kind centraal. Het tweede artikel zal gaan over de eigen aard en aanleg van het kind, waarbij de verschillen tussen jongens en meisjes van doorslaggevend belang zijn. Meisjes doen het op alle vormen van onderwijs beter dan jongens, terwijl dit niet door onderscheid in intelligentie kan worden verklaard. Aansluiting bij de eigen aard van jongens en meisjes kan deze verschillen doen verdwijnen. De derde bijdrage beschrijft hoe in onze welvaartmaatschappij inmiddels ook de kinderen moeten presteren. We willen het uiterste uit onze kinderen halen. In plaats van onderontwikkeld zijn we misschien wel overontwikkeld. Het belang van dagdromen en uit het raam staren wordt hierdoor ernstig onderschat. De serie wordt besloten met een artikel over het belang van communicatie met kinderen. Zeker wanneer het gaat over gevoelige onderwerpen komt het er op aan hoe we met hen communiceren. Het gaat dan niet alleen over gesprekstechnieken, maar ook over de attitude die we hebben wanneer we met kinderen praten.

Twee zusjes zeggen tegen elkaar: 'Zullen we spelen dat we twee zusjes zijn?' Met dit voorbeeld geeft Vygotskij (1978) treffend weer dat twee zusjes *zijn* nog niet hetzelfde is als weten hoe je als twee zusjes tegen elkaar moet *doen*. In het spel kunnen de twee zusjes dat onderzoeken. Dit doen-alsof-spel is van fundamenteel belang voor de ontwikkeling. Een van de eerste vormen van het doen-alsof spel is de moeder die het spuuglapje over het gezicht van de baby legt: Waar is Leon nou? Ze laat het doekje even liggen, trekt het weg en roept: Hoera, daar is Leon weer! Vervolgens legt ze het doekje op haar eigen hoofd en herhaalt het spel. Ze brengt dan het handje van Leon naar het doekje en trekt samen met hem het doekje van zijn hoofd. Bravo! roept ze enthousiast. Dit simpele spel is van grote betekenis, de moeder leert het kind hiermee vele dingen. Het is niet voor niets dat iedereen over de hele wereld dat spel bij herhaling speelt. Laten we eens van dichtbij bekijken wat er allemaal gebeurt. Een baby is hulpeloos en wil zijn of haar ouders dicht bij zich houden, voor de zekerheid, voor als er wat aan de hand is, zoals honger hebben of pijn voelen. Als de ouders uit de buurt zijn, huilt en schreeuwt de baby om hen weer bij zich te krijgen. Met het spel met het doekje leert de moeder aan Leon dat zij er toch kan zijn, al ziet hij haar niet. Ze leert hem ook dat ze bezorgd is als ze hem niet ziet en hem gaat

zoeken. En bovenal leert ze hem dat ze gelukkig is als ze hem weer ziet. De moeder creëert een probleem door het doekje op het hoofd te leggen, maar ze leert hem ook dat problemen opgelost kunnen worden. Een simpel spel, een rijke boodschap.

Het kind als intelligente informatieprocessor

Met dit eenvoudige voorbeeld wil ik duidelijk maken dat spelen vanaf het prilste begin al belangrijk is. Het is voor het kind een wezenlijke bron van informatie. Zouden baby's dat allemaal kunnen denken en voelen? Sta even stil (onthaast!), kijk naar hun ogen en het is zichtbaar dat ze binnen de kortste keren beseffen wat er gebeurt. We hebben vaak slecht in de gaten dat kinderen erg intelligent zijn. In feite zijn ze intelligenter dan volwassenen; ze missen vooral kennis en ervaring (Delfos, 2000). Hun intelligentie is meer sprankelend dan die van volwassenen.

De kinderjaren bestaan uit het vergaren van een enorme hoeveelheid informatie. Het kind is een buitengewoon intelligente informatieprocessor. De plastische hersenen van jonge kinderen hebben oneindig meer mogelijkheden dan die van volwassenen. Enige bescheidenheid past ons daarom wel als volwassenen tegenover het kind. Denk bijvoorbeeld hoe ze in korte tijd een taalsysteem weten te vormen uit de klanken die ze om zich heen horen. Ze zeggen 'ik loopte' als 'perfecte' vervoeging, zonder dat een volwassene hen dit geleerd heeft. Ze leren probleemloos twee, zelfs drie talen als ze die tegelijk aangeboden krijgen. Volwassenen komen zelden zover dat zij een nieuwe taal vloeiend leren spreken, tenzij ze over een 'talenknoebel' beschikken. Wanneer we een kind aan een computer bezig zien, realiseren we ons pas dat wij als volwassenen houterige, bange, langzame wezens zijn, die met de grootste moeite een apparaat en een nieuwe (computer)taal leren beheersen. Zelfs het

simpele omgaan met de muis van de computer is voor volwassenen beduidend moeilijker dan voor een kind. Maar het kind leert spelenderwijs.

Een van de redenen dat kinderen zoveel makkelijker leren dan volwassenen is dat ze meer onbevangen zijn. Ze zijn niet zo bang om iets nieuws aan te pakken. Ze hebben nog een brede open blik. Ik weet nog dat mijn dochter in groep 3 intens

belevten van de activiteit. Een kind dat leert een blokje in een gat te doen, geniet ervan om het te doen. Het kan zich intens concentreren om een vaardigheid onder de knie te krijgen vanuit een intrinsieke motivatie. Het kan geduldig eenzelfde handeling herhalen. In de wereld van volwassenen zal het al snel om het tempo gaan waarin iets geleerd wordt en de vaardigheid waarmee het resultaat bereikt wordt.

veel moeilijker concentreren. Dat laat al meteen zien dat het leren veel beter zal gaan wanneer het aansluit bij de belevingswereld, de mogelijkheden en de belangstelling van kinderen. Het moderne adaptief onderwijs is daarop gericht. Kinderen zijn bereid te werken, ook op school. Werken op school is de eerste jaren nog sterk 'nepspele'. Spelen en werken zijn niet fundamenteel verschillend, omdat het kind intens geniet van het beheersen van een onderwerp en daardoor tot zichzelf komt, wat Maria Montessori zo treffend de *normalisatie* noemde (Montessori, 1950). Spelen is een activiteit die een doel op zich is, werken heeft een doel dat buiten het werken ligt. Kinderen hebben plezier in spelen en leren daardoor vanzelf; werken is gericht op een doel buiten het werk, maar kan een bevredigende en zelfs speelse activiteit zijn.

Doen-alsof spel is van fundamenteel belang voor de ontwikkeling

tevreden verzuchtte: 'Ik vind de 7 zo mooi, vooral met dat streepje erdoor.' Ze kunnen spelen. Niet alles wordt gemeten en afgezet tegen anderen. Ze voelen zich niet meteen falen als iets niet volgens wens of volgens de regels gaat. Op vakantie praten ze binnen de kortste keren met kinderen in een volstrekt vreemde taal. Ze hebben niet de schroom om fouten te maken en 'gek' te klinken; centraal staat dat ze willen communiceren.

Spelen is leren leven

We hebben nauwelijks in de gaten wat kinderen allemaal leren, omdat ze het spelen-derwijs doen. We zien ze niet zwoegen en ploeteren. Ze verdienen er geen geld mee en krijgen er geen diploma voor. Het spel is voor het kind een aangename bezigheid, waarmee het doorgaat zolang het er plezier in heeft. Het spel dient niet om er iets buiten het spel mee te bereiken, maar is een doel op zich. Het kind lijkt instinctief te weten dat spel nodig is voor de ontwikkeling. Ook dieren spelen, maar de mens doet het langer. De mens komt veel hulpelozer op de wereld dan dieren en zijn leven is complexer en vergt meer voorbereiding (Delfos, in voorbereiding).

Kinderen kunnen plezier scheppen in een bezigheid zelf, niet alleen om het doel. Een kind dat leert lopen, geniet van het lopen zelf, niet omdat hij of zij zich daardoor kan verplaatsen. Volwassenen zijn dit plezier voor een belangrijk deel kwijt, iets doen moet nut hebben voor later. Vanaf een jaar of zeven wordt kinderen geleerd dat het resultaat telt. Eenmaal volwassen, staat het genieten van een activiteit steeds meer op de achtergrond en telt het resultaat steeds meer. Het meten van het resultaat is voor volwassenen vaak belangrijker dan het

Ervan genieten is dan sterk afhankelijk van een goede beoordeling. Zolang het kind vanuit zichzelf leert, kan de concentratie zeer hoog zijn. Wanneer een ander iets van ze vraagt, kunnen ze zich

Human Touch

Er komt in het leren een omwenteling vanaf de basisschool. Tot die tijd is leren iets dat vooral van binnenuit komt, vanaf de basisschool is het iets wat vooral van buitenaf aangedragen wordt. Het betekent dat het tempo en de aard van het leren voornamelijk bepaald worden door een ander. Het betekent ook dat er gemeten wordt en dat faalgevoelens kunnen ontstaan. In feite kan

voor het eerst geconfronteerd met falen. Dingen die anders lopen dan gepland, zijn niet langer verrassingen maar fouten en moeten verbeterd worden. Plotseling is er het 'leren' als een serieus nieuw beginsel. Het maken van vergissingen is niet meer vrijblijvend. Ze leren al snel dat het er niet om gaat dat de 7 mooi is, maar dat je ermee moet optellen en aftrekken. En we

Het gaat om het onderzoeken hoe het werkt anderen te laten gehoorzamen en hoe het werkt zelf iemand te gehoorzamen. Kinderen leren de regels van autoriteit en macht ook via de school als oefenplaats en leren waarom die regels er zijn. Ze leren de regels door ze in een spel te oefenen en te overdrijven. Door te onderzoeken hoe anderen op die regels reageren en hoe dat voor de nepjuf voelt.

Het is onverstandig om de tijd van kinderen vol te bouwen met muzikales, vroeg leren lezen of allerlei vaardigheden waarvan ouders zo graag willen dat hun kind ze snel onder de knie krijgen. Ouderwetse gezelschapsspellen zijn minsten zo nuttig. Door gezelschapsspellen als kwartetten of memory leert het kind rekening te houden met anderen, op zijn beurt te wachten, samenwerking en leert het sportiviteit. We willen wonderkinderen van onze kinderen maken en we hebben niet in de gaten dat we ze zoveel laten missen, achterop doen raken als ze alleen de dingen leren waarvan wij denken dat goed voor hen is. Er zijn indrukwekkende onderzoeken die laten zien dat een baby meer leert van de houten lepel en de sinaasappel dan van zijn lego-autootje.

Hanneke Verkleij

In het spel leren kinderen hun mogelijkheden en grenzen

men zeggen dat kinderen rond hun derde jaar het meest zeker zijn. Hun zelfvertrouwen is dan het grootst. Ze ondernemen van alles en denken alles zelf te kunnen. Ze hebben niet in de gaten dat er om hen heen voor hen gezorgd wordt: hun moeder, die aan de rand van de zandbak oplet dat er niets misgaat; hun vader, die eraan gedacht heeft om een emmertje en schepje mee te nemen naar het strand; hun crècheleidster, die gezorgd heeft dat er geen scherpe voorwerpen zijn waar ze zich aan kunnen snijden. Ze kunnen praten en duidelijk maken wat ze willen; ze kunnen zelf eten; ze zijn nog niet aan het fietsen met het onvermijdelijke vallen; ze kennen de grenzen van hun kunnen nog niet: de wereld lijkt aan hun voeten te liggen. Zo zeker van onszelf als we ons met drie jaar voelen, zijn we waarschijnlijk nooit meer. Wanneer kinderen beginnen te leren lezen en te rekenen op school gaat er een nieuwe wereld voor hen open, maar ze worden ook

vragen tegenwoordig veel van onze kinderen. We hebben het over speelleeromgeving, adaptief onderwijs en sociale ontwikkeling, maar in cognitief opzicht wordt veel van kinderen gevraagd, de druk is groot. In Japan zie je wat deze kindprestatie maatschappij voor gevolgen kan hebben; jongeren trekken zich terug omdat ze zich onmachtig voelen om aan de eisen van de maatschappij te voldoen.

Sociaal leren en leren sociaal te doen

Een van de meest gebruikte en vruchtbaarste manieren van leren is het doen-alsof spel. Via het doen-alsof spel oefent het kind met name sociale situaties. Het leert de regels van de maatschappij. Wie kinderen schooltje ziet spelen, weet dat geen enkele leerkracht zo streng is als de nepjuf. Het spel wordt overal ter wereld gespeeld en het gaat daarbij niet om taal of rekenen.

Buiten spelen

Het spel van kinderen gebeurt steeds meer binnenshuis, in een beschutte omgeving met weinig fysieke uitdrukkingsmogelijkheden en uitdagingen. De computer heeft de ontwikkeling van binnenshuis spelen versneld. Kinderen zitten thuis vaak achter de computer. In grote steden zie je weinig kinderen op straat spelen, het is ook steeds gevaarlijker op straat. Een belangrijk deel van hun dag brengen ze door op school. Als hun ouders allebei buitenshuis werken, worden ze steeds vaker opgevangen in de buitenschoolse opvang (BSO). Naast alle voordelen, zal de 'brede school' nog meer een eenduidige leefomgeving worden. Kinderen vinden het heerlijk om steeds leeftijdgenootjes om zich heen te hebben om mee te spelen, maar op de BSO kan weinig vrij buiten worden gespeeld. De verantwoordelijkheid van de leiding over de kinderen laat dat nauwelijks toe. Buiten spelen is echter hard nodig voor de sociale en motorische ontwikkeling. Kinderen die onvoldoende buiten spelen, worden in deze ontwikkeling geremd. Je moet in bomen klimmen en skeeleren om te leren wat je grenzen zijn en die van anderen. Fysieke spelletjes zijn met name

voor jongens erg belangrijk voor hun ontwikkeling.

Een kind leert rechtvaardigheid op het speelplein en op straat, in het spel met andere kinderen.

Daarom is het duidelijk dat het spelen op het schoolplein van steeds groter belang is geworden. Kinderen leren er ook vriendschappen maken. De sociale identiteit (wat vinden mensen van mij) wordt met name op het schoolplein vormgegeven (Delfos, 1999). Het vormen van een positieve identiteit is van doorslaggevend belang voor het goed doorlopen van de puberteit. Een negatieve sociale identiteit draagt het risico in zich van het aansluiten bij risicogroepen tijdens de puberteit. In dit kader is een actief anti-pestbeleid (Van der Meer, 1997) op school noodzakelijk. Pesten is niet uit te roeien (zie ook het tweede artikel), maar een voortdurend werken aan pesten, werkt bevorderend voor de sociale omgang op school.

Hersens op 'aan'

De leercapaciteit van kinderen is welhaast onbegrensd. Van deze capaciteit gebruiken we weinig, omdat we ook de eigen methoden van kinderen weinig gebruiken. Schoolmethoden ontstaan vanuit het brein van een volwassene die zijn eigen jeugd vergeten lijkt te zijn. Als je ziet hoe snel en adequaat kinderen meerdere talen leren, wordt duidelijk dat de taalmethoden die we als volwassenen verzonnen hebben het enorme potentieel van kinderen nauwelijks benutten. Kinderen moeten meer betrokken worden bij de ontwikkeling van methoden. Ze kunnen zeer creatief hun ontwikkeling vormgeven. Als je ziet hoe ze, los van hun intelligentie, de taal van hun omgeving leren, dan wordt duidelijk dat de stof op school vruchtbaarder zou kunnen werken. De kunst is om te communiceren met kinderen en deze communicatie te laten aansluiten bij hun leeftijd (Delfos, 2000). De belangrijkste manier om ontwikkeling te stimuleren is hun hersens op 'aan' te zetten. Dat betekent niet hen steeds laten consumeren wat volwassenen te vertellen hebben, maar hun denken stimuleren en beseffen dat kinderen de deskundigen zijn over henzelf. Om te illustreren dat de mens deskundigheid heeft over zichzelf gebruik ik vaak het voorbeeld van het jongetje met het zout.

Een jongetje had een grote behoefte aan zout en stelde alles in het werk om zout te

Vanaf de basisschool komt er een omwenteling in het leren

bemachtigen. Het kind likte het zout van crackers. Hoe de ouders het zout ook verstopten, het kind ging het zoeken. Op drieënhalfjarige leeftijd werd het kind opgenomen in het ziekenhuis en kreeg een standaarddieet met normale zoutconsumptie. Zijn verlangen naar zout werd niet gehonoreerd. Na zeven dagen stierf hij. Het post-mortem wees uit dat het kind een afwijking aan de bijnier had (de ziekte van Addison), waardoor het uitwendig zout moest nemen anders zou het sterven. Het had zichzelf tot aan het ziekenhuis met extra zout in leven weten te houden. Zijn eigen deskundigheid had hem in leven gehouden en hij stierf aan de zogenaamde deskundigheid van de mensen om hem heen (Delfos, 1999).

Met een attitude dat de deskundigheid in het kind zit en dat de kunst van de volwassenen is om het kind bij die deskundigheid te laten komen, ontstaan er creatievere oplossingen voor een probleem dan wanneer de volwassene alleen uit zijn eigen repertoire put.

Er zijn vele voorbeelden te noemen waarbij volwassenen het denken van kinderen op 'uit' zetten. Seksualiteit is zo'n voorbeeld. Het onderwerp ligt gevoelig en we gaan er daarom vaak aan voorbij, maar is dat nu echt ten gunste van het kind of komt het onszelf goed uit? (Het vierde artikel in deze serie handelt over het bespreken van moeilijke onderwerpen in de onderbouw, onder andere preventie van seksueel misbruik.)

Samen zijn en plezier hebben

We willen graag dat kinderen veel leren en goed voorbereid worden op de maatschappij. Het is goed om daarbij te bedenken dat kinderen door spel meer leren dan wij kunnen bevatten. Als er een onderwerp niet zo soepel loopt bij een kind, probeer het dan eens door middel van spel te stimuleren. Doe een doen-alsof-spel om het kind voor te bereiden op de tandarts, om te leren aan tafel te blijven zitten op school, rekening te houden met elkaar in de blokkenhoek en te concentreren op een werkje. Volwassenen willen altijd 'praten', kinderen 'doen' liever

Literatuur

- Delfos, M.F. (1999), *Ontwikkeling in vogelvlucht*. Ontwikkeling van kinderen en adolescenten. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Delfos, M.F. (2000), *Luister je wel naar mij?* Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar. SWP, Utrecht.
- Delfos, M.F. (in voorbereiding), *De schoonheid van het verschil*. Waarom mannen en vrouwen verschillend en hetzelfde zijn. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Meer, B., van der (1997), *Kinderen en pesten*. Lifetime, Utrecht/Antwerpen.
- Montessori, M. (1950), *De methode: de ontdekking van het kind*. Van Holkema Warendorf, Amsterdam.
- Vygotskij, L.S. (1978), *Mind in Society*. The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, Cambridge.